

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 75 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 75 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ESMÂ-YI HÜSNÂ TERCÜMESİ'NDEN HALKIN, ULEMANIN VE ARİFİN ALACAĞI HİSSELER NELERDİR?

WHAT ARE THE MORAL THAT PEOPLE, SCHOLARS AND WISE MEN WILL UNDERSTAND
FROM TRANSLATION OF ESMA-I HUSNA?

Mehmet ÖZDEMİR*

Öz

Esmâ-yı hüsnâ, Allah'ın en güzel isimlerini (99 ismini) karşılamak için kullanılan bir tabirdir. Arap ve Fars edebiyatlarında olduğu gibi, Türk edebiyatında da esmâ-yı hüsnâyâ dair telif ve tercüme birçok eser meydana getirilmiştir. Derviş Muhammed Şifâyî'nin *Hediyetü'l-Fukarâ* adlı eseri de esmâ-yı hüsnâ tercümelerindedir. Şifâyî, Farsça yazılan iki esmâ-yı hüsnâ şerhini Farsça bilmeyenler için Türkçeye tercüme etmiştir. Bu eser vasıtasıyla Farsça bilmeyenler de esmâ-yı hüsnânın faziletinden faydalanabilecektir. Fakat esmâ-yı hüsnâyı herkes kendi akıl ve bilgisine göre değerlendireceği için, herkesin bu eserden alacağı hisse de farklı olacaktır. Buna göre eserde, öncelikle Allah'ın ismi ve anlamı verilmiş, daha sonra da halkın ve ulemanın bu isimden ne anlaması gerektiği üzerinde durulmuş, son olarak da söz konusu isimden arifin alacağı hisse aktarılmıştır. Biz de bu tasniften hareketle *Hediyetü'l-Fukarâ*'dan günlük ihtiyaç ve sıkıntılarından kurtulmak isteyen halkın, din ve ilim yolunda ilerlemek isteyen ulemanın, Allah'ın marifetine kavuşmak isteyen arifin alacağı hisseleri tespit etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Derviş Muhammed Şifâyî, Esmâ-yı Hüsnâ, Hediyetü'l-Fukarâ.

Abstract

Esmâ-i Husna is the term used to meet the most beautiful names of Allah (the 99 names). As in the Arabic and Persian literature, many works of copyright and translations have been released in the Turkish literature. The Hediyetu'l-Fukara of Dervish Mohammed Shifayi is one of the translations of Esmâ-i Husna. Shifayi translated the two Esmâ-i Husna commentaries written in Persian into Turkish for those who do not speak Persian. With this work, those who do not speak Persian will be able to benefit from the virtues of Esmâ-i Husna. However, since everyone will understand the Esmâ-i Husna according to their own reasoning and knowledge, the share that everyone will receive from this work will be different. In this respect, firstly, the name and meaning of Allah are given in this work; then, what the public and the scholars should understand from this name is addressed, and finally, the moral that wise men should understand from these names is discussed. We also tried to identify the moral shares that people who want to eliminate the needs and hardships of everyday life, scholars who want to move towards religion and knowledge, and wise people who want to achieve the ingenuity of Allah based on Hediyetu'l-Fukara.

Keywords: Dervish Mohammed Shifayi, Esmâ-i Husna, Hediyetü'l-Fukara.

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 0000-0003-2879-655X

GİRİŞ

Esmâ-yı hüsnâ, Allah'ın en güzel isimlerini karşılamak için kullanılan bir tabirdir. Kur'an'da dört ayette bu terkinin geçtiği görülmektedir: "En güzel isimler Allah'ındır; ona onlarla dua edin..." (A'raf 7/180), "De ki: İster Allah deyin yahut ister Rahman deyin. Hangisini dersiniz, en güzel isimler onundur..." (İsra 17/110), "Allah odur ki ondan başka ilah yoktur. En güzel isimler onundur." (Taha 20/8), "Allah odur ki yaratandır, var edendir ve suret (şekil) verendir. En güzel isimler onundur..." (Haşr 59/24). Bu ayetlerde en güzel isimlerin (esmâ-yı hüsnâ) Allah'a ait olduğu bildirilmekte, fakat bu isimlerin sayısına dair herhangi bir ifade geçmemektedir. İslâmî Türk edebiyatında esmâ-yı hüsnâ terkihi, Allah'ın en güzel 99 ismi için kullanılmaktadır. Burada geçen 99 sayısının kaynağı da hemen her esmâ-yı hüsnâ şerhinin başında verilen "Allah'ın doksan dokuz -yüzden bir eksik- ismi vardır. Bunları ezberleyip benimseyen (ihsâ) cennete girer." hadisidir. Esmâ-yı hüsnâlarda isimlerin sayısında bir farklılık olmamakla birlikte, Allah için kullanılan isimlerde bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Allah'ın isimleriyle ilgili hadisi rivayet edenlerden İbn Mâce ile Tirmizî hadis metninin sonuna söz konusu isimleri içeren bir liste ilave etmişlerdir. Bu iki listede farklı isimlerin bulunması, esmâ-yı hüsnâ şerhlerinde de farklı isimlerin kullanılmasına yol açmıştır. Tirmizî'nin rivayetinde Allah ismiyle başlayıp Sabûr ismiyle biten liste İslâm âleminde yaygınlık kazandığı için, genelde bu listedeki isimlerin şerh edildiği görülmektedir (Topaloğlu, 1995, 404-407).

Arap ve Fars edebiyatlarında olduğu gibi, Türk edebiyatında da esmâ-yı hüsnâya dair telif ve tercüme birçok eser meydana getirilmiştir. Söz konusu eserlerin tespitini yapan çalışmalardan bazıları şunlardır (Yılmaz, 1998, 1-34; Şahin, 2001, 49-57; Ünal, 2014, 185-214; Aboelezz, 2017; Kuzubaş, 2019, 241-261; Öztürk, 2019, 27-42). Esmâ-yı hüsnâ ile alakalı çalışmalarda, Dervîş Muhammed Şifâyî'nin *Hediyetü'l-Fukarâ* veya *Tercüme-yi Esmâ-yı Hüsnâ* adındaki eseri hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat Dervîş Muhammed Şifâyî'nin hayatı ve eserleri hakkında yapılan çalışmalarda söz konusu eserle ilgili bilgiler bulunmaktadır (Özdemir, 2016; Bahadır, 2017; Bilgiç, 2019). Şifâyî'nin *Hediyetü'l-Fukarâ* adını verdiği eser, Allah'ın 99 isminin şerh edildiği Farsça iki farklı eserin tercümesidir. *Hediyetü'l-Fukarâ*'nın başında mütercim, hac görevini eda ettikten sonra deniz yoluyla Mısır'a giderken yanında bulunan Farsça iki Esmâ-yı Hüsnâ Şerhi'ni Farsça bilmeyenlerin okuyup anlaması için Türkçeye tercüme ettiğini ve bu eseri *Hediyetü'l-Fukarâ* olarak adlandırdığını ifade etmiştir (Şifâyî, 1b).

Dervîş Muhammed Şifâyî, eserin mukaddimesinde "Allah Teâlâ için doksan dokuz isim vardır, her kimse ki o isimleri saysa cennete girer." (Şifâyî, 1b) hadisini verir ve bu hadiste "saymak" anlamıyla geçen *men ahsâhâ* (من احصاه) ifadesinin üç farklı manaya geldiğini ifade eder. Buna göre birinci anlamı "Allah'ın isimlerini artırmadan ve eksiltmeden bir bir saymak"tır ve avama/halka uygundur. İkinci olarak akıl anlamına gelen *hasât* (حصاة) kelimesinden müştaktır (Sarı, 1982, 315) ve üzerinde düşünerek Allah'ın isimlerini gönülden tasdik etmektir ve ulemaya mahsustur. Üçüncü olarak Allah'ın isimleriyle amel etmeye takat getirmeyi ve her ismin gereğine göre hareket etmeyi karşılayan "dayanmak" anlamına gelir ki bu anlam ariflere mahsustur. Yani Allah'ın isimlerinden ve bu isimlerin zikrinden herkesin alacağı hisse farklıdır. Avamın meşguliyeti isimler, arifin meşguliyeti ise müsemma olur. Manasını bilerek "Allah" diyen kimsenin gönlünde Allah'tan başka bir şey kalmaz, bütün şüphelerinden kurtulur ve ledünnî ilimle hakiki mutluluğa ulaşır (Şifâyî, 1b-2a). Dolayısıyla esmâ-yı hüsnâyı herkes kendi akıl ve bilgisine göre değerlendireceği için, isimlerin zikrinden herkesin alacağı hisse de farklı olacaktır. *Hediyetü'l-Fukarâ*'da, bu farklılık göz önünde bulundurularak her isim halka, ulemaya ve arife hitap edecek şekilde değerlendirilir. Birinci kısımda ismin anlamı verildikten sonra, söz konusu ismin zikrinden halkın ve ulemanın hissesinin ne olduğu üzerinde durulur. İkinci kısımda ise "bu ism-i şerîfden arifin hissesi" ifadesiyle Allah'ın isimlerinin hakikatine ve arifin alması gereken hisseye işaret edilir. Biz de eserde bulunan bu tasniften hareketle "Esmâ-yı Hüsnâ'dan Halkın Alacağı Hisse, Esmâ-yı Hüsnâ'dan Ulemanın Alacağı Hisse ve Esmâ-yı Hüsnâ'dan Arifin Alacağı Hisse" başlıkları altında, fukarânın *Hediyetü'l-Fukarâ*'dan alması gereken hisseleri tespit etmeye çalışacağız. Birinci başlıkta "fukarâ" kelimesinin "Geçimini güçlüğüyle sağlayan, yoksul, fukara, zengin karşıtı." (Türkçe Sözlük, 2011, 847) kimseler anlamı esas alınacak olup varlık âlemine yönelik hisseler üzerinde durulacaktır. İkinci ve üçüncü başlıkta ise "kendisinin her an Allah'a muhtaç olduğunu bil"en (Karagöz, 2015, 169), gönlünde Allah'tan başka hiçbir şey bulunmayan, dünya ve ahiret nimetleriyle ilgilenmeyip Allah'a kavuşmak için çalışan kimselerin hisseleri üzerinde durulacaktır.

1. Esmâ-yı Hüsnâ'dan Halkın Alacağı Hisse

Varlık âleminde bütün sıkıntı ve belalardan uzak bir yaşam sürmek, öldükten sonra da vaat edilen cennete kavuşmak her müminin ortak dileğidir. Bu dileklerini gerçekleştirmek, yani iki cihan saadetine

kavuşmak için insanlar bu dünyada Allah'ın emirlerini yerine getirmeye, yasaklarından kaçınmaya gayret ederler. Fakat "Dünya müminin zindanı, kâfirin cenneti" (Nevevî, 2008, 428) olduğuna göre, müminler dünya zindanında her türlü sıkıntıyla karşılaşacaktır. Bedende ve ruhta meydana gelen hastalıklar, maddi imkânsızlıklar, açlık, doğal afetler, savaşlar, ölüm vb. hayat boyunca insanın maruz kalacağı başlıca sıkıntılardır. *Hediyetü'l-Fukarâ*'da bu dünyada yaşanan maddi ve manevi sıkıntılardan kurtulmak ve Hakk'a yaklaşabilmek için "Onlar ki Allah'ı ayakta, oturarak ve yanları üstü zikrederler." (Âl-i İmran 3/191) ayetinde bildirildiği gibi, her durumda Allah'ı zikretmek tavsiye edilmektedir. Allah'a ulaşmanın temel yolu zikir ve kul sürekli zikri sayesinde Allah'a ulaşır. Zikir, dille yapılan ve kalple yapılan olmak üzere iki kısımdır. Kulun manevi terbiyede kemale ulaşmasını sağlayan zikir, kalple yapılandır (Kuşeyrî, 2012, 434). Esmâ-yı Hüsnâ'dan halkın alacağı en önemli hisse, sürekli olarak Allah'ın dille zikredilmesi gerektirir. Çünkü dille yapılan zikir sayesinde Allah sevgisi kulun kalbine yerleşecek ve sonrasında kul, kalp zikrine ulaşabilecektir.

Allah'ın isimlerinin zikriyle elde edilecek hisselerin çoğu, halkın günlük yaşamda karşılaştığı sorunların çözümüne yöneliktir: Fakirlik ve açlık sıkıntısından kurtulmak, zengin olmak, ödenemeyen borçların ödenmesi, bedenî ve ruhî hastalıklara şifa bulmak, çocuk sahibi olmak, işlerin kolaylaşması, güçlü bir düşman karşısında galip gelmek, kayıp eşyaların bulunması, mahsulün bereketlenmesi... Karşılaştığı sorunlardan kurtulmak isteyen insanın hangi ismi, ne zaman ve ne kadar zikretmesi gerektiğine dair bilgiler *Hediyetü'l-Fukarâ*'da muhataba aktarılır. Her kim burada bildirildiği gibi zikrini layıkıyla yaparsa Allah'ın izniyle hiçbir derdinin kalmayacağı ifade edilir.

1.1. Fakirlikten kurtulma

Fakirlik ve açlık derdine müptela olan ve muhtaç durumdaki kimseler esmâ-yı hüsnâdan Melik, Vehhâb, Rezzâk, Kâbız, Bâsıt, Halîm, Aliyy, Samed, Âhir, Mâlikü'l-Mülk, Muksit, Mâni', Şekûr, Aziz, Râfi' isimlerini vird edinir ve daima bu ismin zikriyle meşgul olursa Allah'ın lütfuyla içinde bulunduğu durumdan kurtulur. Konuyla ilgili *Hediyetü'l-Fukarâ*'da bulunan örneklerden birkaçı şu şekildedir:

Vehhâb: Herhangi bir karşılık beklemeden ihsan ve bağışta bulunandır. Eğer bir kimse öğle namazından sonra başını secdeye koyup yedi defa bu ismi söylerse onun ihtiyacı karşılanır. Yine ihtiyaç sahibi kimse, açık bir yerde elini kaldırıp yüz defa bu ismi okursa Allah onun ihtiyacını reddetmez (Şifâyî, 4b).

Bâsıt: Kullarının rızkını bollaştırıcı, ariflerin gönüllerini rahatlatıcıdır. Yağmurlar bu ismin bereketiyle yağar. Her kim sabah namazında on kere bu ismi söyleyip elini, yüzüne sürse ömründe zorluk görmez ve muhtaç duruma düşmez. Bir rivayette on gece sabah vaktinde yetmiş iki kere bu ismi söylerse kalan ömründe kimseye muhtaç olmayacağını söyler (Şifâyî, 5b).

Rezzâk: Bütün halkın rızkını onlardan karşılık beklemezsizin vericidir. Her kim sabah namazından sonra evinin dört köşesinde, kıblenin sağ tarafından başlayarak her köşede on kere bu ismi okusa fakirlikten kurtulur. Başka bir rivayette evin her köşesinde kibleye karşı durup iki kere sıdıkla bu ismin okunması gerektiğini söyler (Şifâyî, 5a).

Samed: İhtiyaçları karşılayıcıdır ve onun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Bu isme fazlaca meşgul olan kimse ömründe açlık korkusu çekmez (Şifâyî, 10a).

Mâlikü'l-Mülk: Mülk sahibi ve mülk bağışlayıcıdır. Dünya mülkünü düşmanları için verdi, ahiret mülkünü dostları için hazırladı. Fakirliğe müptela olan kimse bu isme meşgul olsa Allah, lütfuyla onu zengin ve mal sahibi yapar (Şifâyî, 11a).

1.2. Hastalıklara şifa

Esmâ-yı hüsnâ ile meşgul olmak benden hastalıklarının da çaresidir. Herhangi bir hastalığa tutulan kimse, baş veya göz ağrısı çekenler Selâm, Muhyî, Hayy, Gafûr, Şekûr, Mu'ahhir, Vâris isimleriyle meşgul olursa hastalıklarına şifa bulacaklardır.

Selâm: Ayıp, kusur ve afetlerden kurtarıp esenlik bağışlayıcıdır. Cennet sarayında İslam ehline esenlik, rahatlık ulaştırıcıdır. "Çok merhametli Rab'den selam sözü vardır." (Yasin 36/58). Hastalığın gitmesi için yüz on beş defa bu ismi okuyan kimse afiyete kavuşur. Her kim bir hasta için akarsudan aldığı suyun üzerine yüz kere bu ismi okur ve hasta o suyu içerse Allah'ın lütfuyla cümle hastalığından şifa bulur (Şifâyî, 3b).

Şekûr: İyilik yapana amelinden dolayı bekletmeden karşılığını verendir. Gözü kararan kimse, su üzerine kırk bir kere bu ismi okuyup üfürüp elini o suya batırdıktan sonra gözüne sürse Allah'ın izniyle şifa

bulur. Başka bir rivayette göz rahatsızlıklarına çare olduğu ve kırk kere okunması gerektiği söylenir. Gözle ilgili her türlü derde devadır (Şifâyî, 7a).

Gafûr: Kötülük yapanların günahını örtücü ve günahkârı bağışlayıcıdır. Her kim bu isimle çokça meşgul olursa onun gönlündeki karalık gider. Başında ağrısı, elemi ve zahmeti olan kimse bu ismi üç kere yazıp su ile karıştırdıktan sonra suyu içerse Allah o kimseye şifa verir (Şifâyî, 7a).

1.3. Düşmandan kurtulma

Düşmanı olan ve düşmanına güç yetiremeyen, birinden korkan kimse, eğer düşmanlarından ve korktuklarından kurtulmak isterse Mü'min, Cebbâr, Hâfız, Muzill, Hasib, Kavî, Metîn, Kâdir, Muktedir, Müntakim, Nâfi' isimlerini zikretmelidir. Allah'ın yardımıyla düşmanlarından ve korktuklarından kurtulacaktır.

Mü'min: Kullarına azaptan emniyet verici, kıyamet gününde dostlarının gönlüne rahatlık vericidir. Bu ismi yanında taşıyan kimse, zahiren ve bâtinen emniyet bulup şeytan ona hile yapamaz. Her kim bu ismi vird olarak okur ve yazıp muska yaparsa zahir ve bâtında bu isim olur. Bu ismi yazıp bir malının üzerine koyarsa şeytanın ve yol kesicilerin kötülüğünden emin olur (Şifâyî, 3b).

Cebbâr: Yücedir, iyilik ve selamet üzere tutucudur. Yatsı namazından sonra yirmi bir kere canıgönülden bu ismi okuyan kimse, hiçbir zalimden zarar görmez, zalimden ve beladan korkmaz (Şifâyî, 4a).

Müntakim: Asilere, kâfirlere, düşmanlara cezalarını ve dostlara yaptıklarının karşılığını vericidir. Düşman cevrinden sıkıntıda olan kimse fazlaca bu isme meşgul olursa ve dua ettiğinde düşmanının adını anarsa Allah tez zamanda intikamını alır (Şifâyî, 11a).

1.4. Çocuk sahibi olma

Çocuk sahibi olmak isteyip de çocuğu olmayan kimselerin esmâ-yı hüsnâdan Mütekebbir ve Musavvir isimlerinin zikri vasıtasıyla bu dertten kurtulabileceklerine işaret edilir.

Mütekebbir: Ululuk, yücelik ondan başkasında bulunmaz. Her kim eşiyle ilişkiye girmeden önce on kere, başka bir rivayette yirmi kere Mütekebbir ismini okursa Allah ona tez vakitte salih ve temiz bir oğul verir (Şifâyî, 4a).

Musavvir: Her mahlûkun kendisine uygun suretini aletsiz nakşedicidir. Eşinden çocuk sahibi olamayan kimse, bir hafta oruç tutup bu ismi yirmi bir kere su üzerine okuduktan sonra orucunu bu suyla açarsa Allah ona bir oğul ihsan eder (Şifâyî, 4b).

2. Esmâ-yı Hüsnâ'dan Ulemanın Alacağı Hisse

Esmâ-yı hüsnâ zikrinden alınacak ikinci hisse ulameya aittir. Âlimler, Allah'ın isimleri üzerinde düşünüp o isimlerin manalarını anlayarak gönülden tasdik etmelidir. Böylece âlimler de her durumda Allah'ı zikretme alışkanlığı kazanacak, anlamları üzerinde düşüneceklerdir. Dil ile bir şeyi çok zikretmek, zikredilen şeyin zihne ve gönle yerleşmesine de vesile olacaktır. Yani sürekli olarak Allah'ı zikreden insanın gönlü de Allah sevgisiyle dolacaktır. Böylece Rabbanî bir latife olan kalp, kutsî hadis olarak rivayet edilen "Ben yerime ve göğüme sığmadım; velakin mümin kulumun kalbine sığdım." (Konuk, 2008, 116) sözünde bildirildiği gibi, Hakk'ın tecelli yeri olacak nitelikleri kazanacaktır. Hakk'ın tecelli ettiği gönül de maddî âleme ait bağlardan, kirlerden, şehvani duygulardan, nefsin kötülüklerinden arınmış ve kemal mertebelerinde ilerlemeye başlamış demektir (Tek, 2008, 34-35). Yani esmâ-yı hüsnâ zikri vasıtasıyla ulema maddî âlemden mana âlemine, zahirî ilimden bâtinî ilme, suretten sîrete yol bulacaktır. Dolayısıyla ulemanın bu eserden alacağı hisse, tasavvuf yolunun gerekleri hakkında olacaktır. Buradan hareketle bu başlık altında, *Hediyetü'l-Fukarâ*'da işaret edildiği düşünülen tasavvufî kavramlar incelenecektir.

2.1. Yakaza

Yakaza "Uyanıklık; Hak'tan gelen ve yasaktan neyin kastedildiğini bildiren anlayış; kalpte bulunan Allah'ın vaizi, marifet ve ilahî nurların tecellisi sebebiyle gaflet uykusundan uyanma, intibaha gelme, ruhun uyanışı, insanın kendine gelmesi." şeklinde tanımlanmaktadır (Uludağ, 2001, 378). Hak yoluna giren salikin tasavvuf yolundaki ilk mertebesi yakazadır. Allah'ın yardımı sayesinde nefsi emmare, bu mertebede gaflet uykusundan uyanır. Hâdî isminin yol göstericiliği sayesinde Hakk'ın nuru ve marifeti bu mertebede kulun kalbine tecelli edince kul da "Allah için ayağa kalkın." (Sebe 34/46) ayetine uyarak gafletten uyanıp İlahî

emirleri yerine getirmeye koyulur. Bu sebeple yakaza mertebesi, kulun gönlünün dünya karanlığından kurtularak Hak nuruyla aydınlandığı ilk mertebedir. Tasavvuf yoluna giren bir kimsede yakaza üç şekilde gerçekleşir: Kul öncelikle Hakk'ın kullarına ihsan ettiği nimetlerin çokluğunu düşünüp bunların şükürünü yerine getirmede eksikliğini farkına varmalıdır. İkinci olarak önceden işlediği günahları, yaptığı hataları fark edip bunların telafisi için çalışmalı ve nefsinin günahlardan kurtarmalıdır. Üçüncü olarak da şimdiye kadar yapamadıklarını düşünüp bundan sonra zamanını boşa harcamadan vakitlerini ibadet ve taatle geçirmelidir (Tek, 2008, 47-51). *Hediyetü'l-Fukarâ*'da esmâ-yı hüsnâdan Rahmân, Mümît, Nûr, Hâdî, Kuddûs, Hâlık, Melik, Reşîd, Kayyûm isimlerinin zikri vasıtasıyla ulema, gaflet uykusundan uyarılmaya çalışılır.

Rahmân: Bahşış ve nimet bağışlayıcı Allah'tır. Bir kimse bu ismi her namazdan sonra yüz kere okursa onun gönlünden gaflet, unutmama ve katılık kaybolur; yumuşak, latif ve mülayim olur (Şifâyî, 2b).

Mümît: Tenleri kaza takdiriyle öldürücü, canları da küfür ve isyan yoluna sapmaları münasebetiyle öldürücüdür. Allah bu isme fazlaca meşgul olan kimseyi, şehvetlerden kurtarıp doğru yola ulaştırır (Şifâyî, 9b).

Nûr ve Hâdî: Cihanı süsleyip gönülleri şenlendiren, doğru yolu gösterendir. Her kim Nûr ve Hâdî isimlerini vird edinirse gaipden gönlüne bir kapı açılır, Allah'ın feyzine mazhar olur (Şifâyî, 12a).

Kuddûs: Allah kutsal ve mübarektir, yerde ve gökte olanlar onun zatını idrakten münezzehtir. Öğle vakti yüz kere bu ismi söyleyenin gönlü tertemiz olur. Cuma namazından sonra bu ismi okuyup ekmek üstüne yazdıktan sonra yiyen kimsenin ruhu melek gibi kutsî olur ve bîatını güneş gibi aydınlık hâle gelir (Şifâyî, 3a).

Hâlık: Varlıkları hikmet üzere yaratandır. Allah, gece bu isimle meşgul olanın kalbini ve yüzünü nurlandırır. Allah bir melek yaratır ve bu melek kıyamete kadar o kimse için ibadet eder (Şifâyî, 4a).

2.2. Töbe

"Dönme, nedâmet, pişmanlık." anlamlarına gelen tövbe, işlenen günahın duyulan pişmanlık, şimdiki hâlde günahı terk ve sonrasında da günah işlememeye niyet ile ilişkilidir. Kul, geçmişte işlediği günahlardan dolayı kalbinde bir pişmanlık ve üzüntü duyar, sonrasında tekrar günah işlememek için elinden geleni yapar. Tasavvufta tövbenin "dönmek" anlamı üzerinde önemle durulur. Buna göre tövbe günahın itaate, tabiatın şeriatına, zahirden bâtına, halktan Hakk'a dönerek masivallahtan yüz çevirmektir. Herevî'ye göre, tövbenin üç şartı pişmanlık, hatadan dolayı Allah'a özrünü bildirmek ve günah işlemeyi terktir (Kâşânî, 2004, 156-157; Tek, 2008, 51-52). Kalbi ve ruhu aydınlanarak gafletten uyanan kimse Gaffâr, Gafûr, Tevvâb, Ra'ûf, Semî', Muhsî, Aliyy, Kebîr isimlerinin bereketiyle affa mazhar olur.

Gaffâr: Günahları örtücü ve günahkârı affedicidir. Bir kimse ne kadar kötü olursa olsun, cuma namazından sonra yüz kere "*Yâ Gaffâr işfîrlî zünûbî.*" dese bağışlanır ve arşın gölgesine yerleşip mukarrebînden olur (Şifâyî, 4b).

Birr ve Tevvâb: İşleri iyidir; günahkârın tövbesini kabul edicidir. Her kim kuşluk vakti (günün sabahla öğle arasındaki zaman dilimi) iki yüz kere Birr ve Tevvâb isimlerini okursa Allah ona tövbe nasip eder, onu iyi işlilerden yapar (Şifâyî, 10b).

Afuvv ve Ra'ûf: Afuvv, günahın tövbe edenlerin gönüllerini temizleyip saf hâle getiren ve onları affedendir. Ra'ûf, iyi ve şefkatle severdir. Her kim Afuvv ve Ra'ûf isimlerini kendine vird yaparsa deryalar kadar günahı olsa kereminden dolayı Allah onu affeder (Şifâyî, 11a).

2.3. Sabır

Dayanmak ve tahammül etmek anlamına gelen sabır, tasavvufta ahlaka dair mertebeler arasında ele alınmaktadır. Başa gelen herhangi bir belada Allah'tan başkasına şikâyetini söylememek, nefse zor gelen durumlar karşısında tahammül göstermek sabırdır (Karagöz, 2015, 566). Sabır iki kısımdır: Birincisi Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmak suretiyle kulun kendi iradesiyle gösterdiği sabırdır; ikincisi de "*Sabır dediğin, felaketle karşılaştığın ilk anda dayanmaktır.*" (Nevevî, 2008, 82) hadisinde bildirildiği gibi, kulun iradesi dışında başına gelen şeylere karşı gösterdiği sabırdır (Kuşeyrî, 2012, 377). Esmâ-yı hüsnâdan Sabûr ismini zikretmenin, insana dayanma gücü vereceği ifade edilmektedir.

Sabûr: Günahkâr kullarının günahlarını affedici, azabı onlardan uzaklaştırıcıdır. Her kim musibet eriştiğinde sabretmeye gücü olmasa o kimse bin kere bu ismi okusa Allah ona lütfundan sabır ve güç ihsan eder (Şifâyî, 12b).

2.4. Ahlak

Ahlak, "İnsanda bulunan ruhi ve zihni hâller."dir (Devellioğlu, 1999, 17). Tasavvufun temeli olarak kabul edilen ahlak, insanlarla iyi geçinmek, onlardan gelen eziyetlere katlanmak, kötülöklere engel olmaktır. İnsan tabiatında bulunan iyi huylara ahlak-ı hamide, kötü huylara ise ahlak-ı zemime adı verilir (Uludağ, 2001, 32; Tek, 2008, 157). Yaradılışı ve ahlakı kötü olanlar, Veliyy ve Hamîd ismini zikrederek bu olumsuz sıfatlardan kurtulabilirler.

Veliyy ve Hamîd: Dostlarına dostluk ve yardım edici; bütün mahlûkat tarafından iyilikleriyle övgüsü dile getirilen ve bütün bu övülecek vasıflara sahip olandır. Kötü yaradılışı ve kötü huylu olan kimse Hamîd ve Veliyy isimlerini yazıp suda eritsin ve o suyu içsin, Allah'ın izniyle yaradılışı ve ahlakı iyiye dönüşür (Şifâyî, 9a).

2.5. Fakr

"Fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık." (Devellioğlu, 1999, 250) anlamına gelen fakr, tasavvufi olarak Allah'tan başka hiçbir şeyi olmamaktır. Fakr aynı zamanda Allah'a giden yola verilen isimdir ve bu yolun yolcusu da fakirdir (Tek, 2008, 191). Hak yolunun yolcusuna her ne kadar fakir dense de gerçek anlamda fakir değildir, tevazu münasebetiyle fakir adını alır. Dolayısıyla fakirlik herhangi bir dünya malına sahip olmamak değil, gönülde Hakk'ın bulunmamasıdır. Asıl zenginlik de gönülde Allah'tan gayrısının bulunmamasıdır. Yani beşerin fakirlik diye gördüğü aslında zenginlik, zenginlik diye gördüğü ise fakirliktir. Çünkü gönlü Allah aşkıyla dolu olanın her şeyi vardır, başka hiçbir şeye de ihtiyacı yoktur.

Kahhâr: Dikbaşlıları, inatçıları ezen, yok eden, âlemden izlerini silendir. Daima bu isimle meşgul olanın gönlünden dünya sevgisi kaybolur. Kârûn kadar malı olsa da dünyaya muhabbet etmez (Şifâyî, 4b).

Vâsi': Ezeli ilmi sayesinde bütün malûkatı en iyi şekilde bilici ve umumi keremiyle herkese nimetler vericidir. Bir şeye kanaati olmayan kimse bu isme fazlaca meşgul olsa Allah'ın izniyle kanaat ve kifâyet bulur (Şifâyî, 8b).

2.6. İlham

İlahi bir feyizle gönle gelen ve hakikat âlemine ait anlam ve bilgilerdir. Bu tür bilgiler Allah vergisidir, çalışıp kazanma yoluyla elde edilmez (Uludağ, 2001, s. 182). Bir kimsenin ilhama mazhar olabilmesi için varlık âlemine ait ilgilerden, nefsinin tuzaklarından tamamen kurtulması gerekir. İlhama mazhar olan kimsenin gönlü marifetle dolar ve Allah'ın izniyle bâtın sırlarına vâkıf olur ki böyle bir kimse de arif adını alır. "Hikmet-i dünyâ vü mâfihâ bilen ârif degül/ Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâfihâ nedür" beytinde Fuzûlî de arifin tanımını yapar. Dünya ve içindeki şeylerin hikmetini bilen arif değildir, arif dünya ve içindekilerin ne olduğunu bilmeyendir. Ulema da ilham yoluyla marifet sahibi olabilmek için Müheymin, Alîm, Zâhir, Bâtın, Vâhid, Ehad, Basîr, Hakem, Habîr, Bedî', Bâkî isimlerini zikretmesi ve manasını anlaması gerekmektedir.

Müheymin: Kullarının yaptığı her şeyi gören, onların en iyi sığınma makamıdır. Gusûlden sonra yüz kere bu ismi okursa bâtın sırlara vâkıf olur. Gusûlden ve iki rekât namazdan sonra bu ismi doksan dokuz kere okursa bütün eşyanın hakikatine Hakk'ın lütfuyla vâkıf olur (Şifâyî, 3b-4a).

Alîm: Gizli ve açık her şeyi bilicidir. Her kim gönülden çok defa bu ismi okursa Allah'ın marifetine kavuşur ve Allah'tan her ne dilerse olur. Gönlüne hikmet kapısı açılır ve marifet yolunda kemale ulaşır (Şifâyî, 5a).

Zâhir ve Bâtın: Yerde ve gökte delilleriyle açıkça ortadadır, Allah zatıyla gizlidir, onu akıl ve fikir yoluyla bulmak mümkün değildir. Her kim Zâhir ve Bâtın isimlerine meşgul olursa zahirî ve bâtını ilimlerde Allah'ın izniyle bilgi sahibi olur (Şifâyî, 10b).

2.7. Muhabbet

Sevgi anlamına gelen ve salikin hâlleriyle ilgili derecelerde yer alan muhabbet, kalp ve ruhun mutlak güzelliğe, yani Hakk'a meylidir. Avamın muhabbeti, kalbin surette bulunan güzellik sıfatlarını düşünmeye meylidir. Havâssın muhabbeti ise Hakk'ın cemalini müşahedeye meylidir. Tasavvufta varlık âleminin yaratılışı muhabbetle ilişkilendirilir ve muhabbet bütün varlığın özü ve var oluş sebebidir. İnsan da ancak Allah'a duyduğu muhabbet sayesinde ona yaklaşır (Tâhirü'l-Mevlevî, 2005, 218; Tek, 2008, 235). Dolayısıyla insanın gönlünde Allah muhabbetinin oluşmasını sağlamak, esmâ-yı hüsnânın faydalarından biridir. *Hediyyetü'l-Fukarâ'*da Allâh ve Câmî' isimlerinin zikriyle kulun gönlünün Allah sevgisiyle dolacağına işaret edilir.

Allâh: Her kim günde bin kere “Yâ Allah” derse yakîn sahibi olur. Günde bin kere sıklıkla “Yâ Allah” derse ashâb-ı keşften olur ve ona aşk kapıları açılır (Şifâyî, 2b).

Câmi’: Cümle halkı mahşer gününde toplayıcıdır. Her kim bu isme meşgul olursa gönlü Allah muhabbetiyle dolar (Şifâyî, 11b).

2.8. Bast

Hakikat mertebelerinden olan bast kelime anlamı olarak “yaymak, açmak, genişletmek” demektir (Mutçalı, 1995, 54). Tasavvufi bakımdan gönlün rahatlaması, açılması, neşelenmesi anlamlarına gelir. Genelde “daralma” anlamına gelen kabz ile birlikte kullanılan bast, gönlün darlık ve sıkıntı hâlinde sonra Hakk’ın tecelli nuruyla rahatlaması hâlini ifade eder. Rahîm ve Fettâh isimlerinin zikriyle kulun gönlündeki kabz hâli gidecek ve yerini bast hâli alacaktır.

Rahîm: Bahşişi çok olan Allah müminlere iman ihsan edip karşılığında cenneti bağışlar. Günde yüz kere bu ismi okuyan şefkatli ve sevgi dolu olur, gönlü sıkıntıdan kurtulur (Şifâyî, 2b).

Fettâh: Kullarının arasında hüküm vericidir ve acizlerin işini görücüdür. Bu ismin bereketiyle yerlerin ve göklerin kapıları açılır. Her kim sabah namazından sonra elini göğsü üzerine koyup yedi kere bu ismi okursa gönül sıkıntısı gider, bir rivayette yetmiş kere okumak gerektiğini söyler (Şifâyî, 5a).

3. Esmâ-yı Hüsnâ’dan Arifin Alacağı Hisse

Hediyetü’l-Fukarâ’nın mukaddimesinde, “Allah Teâlâ için doksan dokuz isim vardır, her kimse ki o isimleri saysa cennete girer.” hadisi vasıtasıyla Allah’ın isimlerini zikretmenin faydaları üzerinde durulmuştur. Bu hadiste geçen “ahsâ” kelimesinin ariflere uygun anlamı “dayanmak”tır. Yani arifler, Allah’ın isimleriyle amel etmeye dayanmalı ve her ismin gereğine göre hareket etmelidir. “Bir kimse bildiğiyle amel etse Allah ona bilmediği şeyin ilmini kolayca verir.” hadisi gereğince arif, her isimden bir hisse alıp söz konusu ismin gereğine göre hareket ederse ledünnî ilmin mazharı olur. Böylece “Dünyada bir cennet vardır, dünyadaki cennete giren cenneti istemez. O cennet Allah’ın marifetidir. Bütün halk cenneti ister, cennet de arifi ister.” sözünde bildirilen marifete ve bu dünyadaki cennete nail olur (Şifâyî, 1b-2b). Metinde her ismin şerhi yapılırken arifin hissesi “Bu ism-i şeriften arifin hissesi olur” ifadesinden sonra dile getirilir. Söz konusu hisseler, bu başlık altında tasavvufi kavramlar vasıtasıyla değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.1. Muhasebe

“Hesaplaşma, hesap görme.” (Devellioğlu, 1999, 669) anlamına gelen muhasebenin tasavvuftaki karşılığı, kıyamet günü gelip de hesaba çekilmeden önce salikin nefsinin hesaba çekmesidir. Allah’ın vaat ettiği hesap günü geldiğinde “Artık kim zerre ağırlığınca hayır amel ederse onu görür. Kim zerre ağırlığınca şer amel ederse onu görür.” (Zilzal 99/7-8) ayeti uyarınca bu dünyada yapılan iyi veya kötü amellerin karşılığı kıyamette verilecektir. Bundan dolayı akıllı kimse, kıyamet günündeki hesaptan önce nefsinin hesaba çeker ve ahiret için ne hazırladığına bakar. Kötü amellerini azaltıp iyi amellerini artırarak Hak terazisinde hayırlarının ağır gelmesi için çalışır. Arifin nefis muhasebesiyle ilgili neler yapması gerektiği Hasîb isminin şerhinde verilir.

Hasîb: Halkın işlerini yapmaya çalışmalı, kıyamet gününden önce kendini hesaba çekmeli, hak sahiplerine hakkını vermeli, nefsinin farkına varıp isyan ve zulmetmekten tövbe etmeli. “Hâsibû kable entuhâsibû” hadisinde bildirildiği gibi, kıyamette hesap olunmazdan evvel kendi nefsinizi hesaba çekin. Din büyükleri her gün ikinci namazından sonra nefislerini muhasebeye çekerlerdi, Allah cümlemize nasip etsin (Şifâyî, 8a).

3.2. Riyazet

Arapça sözlükte riyazet “(Hayvanı) evcilleştirmek, eğitmek, yetiştirmek, yatıştırarak, sakinleştirmek.” şeklinde tanımlanmaktadır (Mutçalı, 1995, 348). Tasavvufta nefis bir hayvan olarak değerlendirilir ve bu nefis hayvanını kontrol altına almanın yolu da riyazetten geçer. Nefsin hayvan olarak nitelenmesi beslenme, üreme, gelişme, büyüme, his ve hareket bakımından hayvanlarla müşterek özelliklerin kaynağı olmasındandır. Tasavvufta amaç, eğitim yoluyla nefsi hayvan mertebesinde insan mertebesine yükseltmektir. Kişinin konuşma, düşünme gibi insani özellikleri hâkim duruma getirebilmesi, diğer bir deyişle insan mertebesine yükselebilmesi için hayvani nefsi kontrol altına alması ve onu insani nefse tâbi kılması gerekir. Nefisle mücadele ederken ve onu kontrol altına almaya çalışırken neler yapılması gerektiği Kuddûs, Müntakim, Muksit ve Reşid isimleri vasıtasıyla açıklanır.

Kuddûs: İnsan zahir ve bâtını beşerî ilgilerden, nefsin kuruntularından, şeytanın vesvesesinden ve aldatmasından temizlemelidir. Şeriatı uygulayarak, taat ve ibadetle zahirini süsleyerek Hakk'ın sevgili kulu olmaya gayret etmelidir. Hakk'ın sevgili kulu olmak için de “Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever ve iyice temizlenenleri sever.” (Bakara 2/222) ayetinde buyrulduğu gibi, hem zahiri hem bâtını pisliklerden temizlemek gerekir (Şifâyî, 3a-3b).

Müntakim: Riyazetin temeli nefisle mücahededir ki zorluğu münasebetiyle cihad-ı ekber (büyük cihat) olarak kabul edilir. Kâfirlerle savaşmak da cihad-ı asgar, yani küçük cihattır. Arifin vazifesi kâfirlerle savaşmak için küçük cihada, nefsiyle savaşmak için de büyük cihada yönelmektir (Şifâyî, 11a).

Muksit: Nefsin doğruluğa alıştırılması da riyazetin şartlarından. Salik kendisini her türlü kötü sıfattan arındırmalı ve her işinde sadece Allah rızasını gözeterek nefsin doğruluğa alıştırmalıdır (Tek, 2008, 73). Doğruluğu kendisi için bir davranış hâline getirmeli ve her zaman doğru yolda ilerlemelidir (Şifâyî, 11b).

Reşîd: Arif, kendisi doğru olmakla yetinmeyip yoldan çıkanları da doğru yola getirmek için mücadele etmelidir (Şifâyî, 12b).

3.3. Riayet

Tasavvufta riayet, Allah'ın yardımı vasıtasıyla nefsi Allah'a muhalefet etmekten ve masivaya yönelmekten muhafaza etmek şeklinde değerlendirilir. Hak yolunun yolcusu amellere, hâllere ve vakitlere riayet etmelidir. Buna göre arif, amellerini Hakk'a layık bir şekilde yerine getiremediğini, noksanlıklardan arındıramadığını düşünerek değerli görmemelidir. Taat ve ibadetlerini büyük bir samimiyet içinde yerine getirmeye çalışmalıdır. Hâllere riayette, içinde bulunduğu hâlleri değersiz görerek bu hallerin onu kendini beğenmişlik ve gösterişe düşürmesini engellemelidir. Vakitlere riayette de Hak yolunda attığı her adıma son derece dikkat etmeli, adımlarının doğruluğundan emin olmaya ve bulunduğu mertebenin şartlarını yerine getirmeye gayret etmelidir. Bu yolda ilerlemesinin de kendi çabasıyla değil, Hakk'ın yardımıyla olduğunu bilmelidir (Kâşânî, 2004, 269-270; Tek, 2008, 105-107). Böylece arif Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak daima gözetim altında olduğunu bilir, yaptığı ibadetleri Hakk'a layık görmeyerek daha iyisini yapmak için elinden geleni yapar. Bu sayede nefsin Hakk'a muhalefetten korur ve itaatkâr hâle getirir. Azîz, Alîm, Mu'izz, Muzill, Semî', Basîr, Habîr, Aliyy, Rakîb, Veliyy, Vâlî, Mûte'âlî isimlerinin şerhinde arifin Hakk'a riayet hususunda neler yapması gerektiği dile getirilir.

Mu'izz ve Müzill: İki cihanda itibar sahibi olmak isteyen kimsenin müracaat edeceği makam Hak kapısıdır. Bunun için de ibadet ve taate devam ederek itibar sahibi olmak için dua etmelidir. Eğer bir itibarsızlık söz konusu ise kendi isyanına bağlı olarak bunun Allah'tan geldiğini bilmelidir. Bundan başka arif, ibadet ehline saygı göstermeli, fakat isyankârlara itibar etmemelidir (Şifâyî, 6a).

Semî' ve Basîr: Arif, kendini isyan ve muhalefete sürükleyecek sözler söylememeye, amellerini riya ve gösteriş için yapmamaya gayret eder (Şifâyî, 6b).

Vâlî ve Mûte'âlî: Arif hiçbir zaman kendi nefsinde boyun eğmez, aksine nefsinde aşağılayıp küçük görerek onu kontrol altına alır. Bunu yapmanın yolu da şeriata uymak, yani Allah'ın emir ve yasaklarına riayet etmektir. Bunun sonucunda ise iki cihan saadetine kavuşur (Şifâyî, 10b).

3.4. Sabır

“Tahammül, sükûnet, huzur, kendine hâkim olma” (Mutçalı, 1995, 468) anlamına gelen sabır, başa gelen herhangi bir olumsuz durumda sükûneti muhafaza etmektir. Tasavvufta ahlaka dair mertebeler içinde ele alınan sabır, başa gelen herhangi bir sıkıntı münasebetiyle sabırsız nefsin şikâyet etmesini engellemektir. En yüksek derecede gösterilen bu tür sabır, sabr-ı cemîl olarak adlandırılır. Allah'ın yasakladığı şeylerden uzak durmaya yönelik olan sabır ikinci derecede yer alır. Allah'ın farz kıldığı şeyleri yapmak da üçüncü derecedeki sabırdır. Ebû Tâlib Mekkî sabır derecelerine verilecek karşılığı İbn Abbas'tan nakille şu şekilde aktarır: Allah'ın farz kıldığı şeyleri yapanlara üç yüz derece, yasakladıklarından kaçınanlara altı yüz derece, başa gelen musibetlere sabredenlere de dokuz yüz derece verilir (El-Mekkî, 2011, 255). Halîm, Hafız ve Sabûr isimlerinin şerhine göre arifin hissesine düşen, elinde olmadan başına gelen olumsuz durumlara ve nefsin isteklerine karşı sabır göstermektir.

Hâlîm: Gazaptan uzak olup öfkesine hâkim ola, kin göstermekte acele etmeye (Şifâyî, 7a).

Hafız: Kendini nefsin isteklerinden, şehvetlerden ve mühim işlerinde öfkeli davranışlardan korumalı (Şifâyî, 7b).

Sabûr: Bütün işlerinde sabretmeli, günahkâr kimselerin günahlarına göre, karşılık ve ceza vermede acele etmemeli (Şifâyî, 12b).

3.5. Rıza

Rıza, “hoşnut ve memnun olmak, kabul etmek” anlamına gelir (Mutçalı, 1995, 326). Kul ile Allah arasındaki hoşnutluğu ifade etmek için kullanılan rızada Allah kulundan, kul da Allah’ın her türlü takdirinden hoşnuttur (razıdır). Allah’ın emrettiği her şeyi yerine getirmesi, yasakladığı her şeyden kaçınması kul için Hakk’ın rızasını kazanmaya vesiledir. Allah’ın takdir ettiği ve başına gelen olumlu veya olumsuz her durumdan hoşnut olması da kulun Allah’tan razı olmasıdır (Uludağ, 2001, 291; Kâşânî, 2004, 268). *Hediyetü’l-Fukarâ*’da Allah’ın Müheymin, Hakem, Adl, Mucîb, Mukaddim, Mu’ahhir, Dârr, Nâfi’ isimlerinden hareketle kulun rızası üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla arifin bu isimlerden alması gereken hisse, her şeyin Allah’tan geldiğini bilip iyi veya kötü her durumda Allah’ın hükmüne razı olmaktır.

Müheymin: Arif, iradesini tamamen ortadan kaldırdığı için sözlerinde, fiillerinde ve hâllerinde hiçbir zaman Hakk’ın rızasına aykırı davranışta bulunmaz (Şifâyî, 4a).

Adl: Allah’ın takdirine itiraz etmez ve bu takdiri memnuniyetle kabul eder. Sonrasında da İlahi emirleri yerine getirmeye, Allah’a karşı memnuniyetini ve muhabbetini göstermeye çalışır (Şifâyî, 6b).

Mukaddim ve Mu’ahhir: Taat ve ibadetleri sonucunda herhangi bir yücelik, itibar veya hürmet elde ettiğinde bunun amellerinden kaynaklanmadığını, Allah’ın lütfu olduğunu bilir. Bunun yanı sıra itibar kaybı veya fenalıkla karşılaştığında bunun da kendi isyanı münasebetiyle Allah’tan geldiğini bilir ve her iki durumu gönül rızasıyla kabul eder (Şifâyî, 10b).

3.6. Şükür

Ahlaka dair mertebelerde sabır ve rızadan sonra gelen şükür, kendisine verilen nimetleri görerek bu nimetleri veren Allah’ı övmektir. Allah’ın verdiği nimetlerin farkına varmak, yaratılardan hareketle yaratıcıya ulaşmak demektir. Kul, şükrünü kalp, dil ve uzuvlarla olmak üzere üç şekilde gerçekleştirir. Kalple yapılan şükür, nimete değil de nimeti verene odaklanmayı gerektirir. Dille yapılan şükür, verilen nimetlerden dolayı bunları verenin (Hakk’ın) övgüsünde bulunmaktır. Azalarla yapılan şükür; iyilik, lütuf ve ihsanlarından dolayı Hakk’a ibadet etmektir. Bunların içinde en önemli olanı kalple yapılan şükürdür. Çünkü kalple yapılan şükür vasıtasıyla kul, kendisine verilen nimetlerin farkına varır. Söz konusu nimetlerin, iyilik ve ihsanların farkında varduktan sonra da dil ve azalarla şükrünü eda etmek için uğraşır (Tek, 2008, 143-144). Hâlık, Bârî, Musavvir, Şekûr ve Muhsî isimlerinden arifin alacağı hisseler de bu bağlamda değerlendirilmektedir. Arif zahirî ve bâtinî nimetleri, bir sanat eseri olan âlemi görüp hakiki sanatçıya ulaşır. Bundan sonra da dünya ve içindekilerle ilgilenmeyip takati yettiği kadar bunların şükrünü yerine getirmeye çalışır.

Hâlık, Bârî ve Musavvir: Masnû’dan (sanat eserinden) sâni’â (Allah’a) ulaşır, yani Allah’ın sanat eseri olan âlemden onu yaratan sanatkâra ulaşır. Ondan sonra da Hakk’ın sanat eseri olan geçici dünya ile ilgilenmez, vebal ve günah derdinden kurtulur (Şifâyî, 4b).

Şekûr: Yaratıcının ve yaratılanın şükrünü yerine getirip şükürde bir dakika kusur etmez (Şifâyî, 7a).

Muhsî: Zâhiri ve bâtinî nimetleri hesap edip takati yettiği kadar onların şükrünü yerine getirmeye çalışmalı (Şifâyî, 9a).

3.7. Ahlak

Ahlak kelimesi “huy, yaradılıştan gelen özellik, karakter, mizaç” anlamına gelen *hulk* kelimesinin çoğul hâlidir (Mutçalı, 1995, 245). Hulk, nefsin sıfatlarına verilen isimdir ki bu sıfatlar iyi ise nefis iyi ahlaklı, kötü ise nefis de kötü ahlaklıdır. Tasavvufta amaç nefsin kötü sıfatlarının tamamından kurtulmak ve Allah’ın Kur’ân’da bildirdiği ahlakla ahlaklanmaktır. Bunun için kul, nefsinin ayıp ve yerilmiş bütün sıfatlardan kurtularak Hakk’a karşı güzel ahlak sahibi olmaya çalışır. İkinci olarak herkese iyilik yapıp insanlardan gelen sıkıntılara tahammül etmek ve kimseye eziyet vermemek suretiyle halka karşı ahlaklı olmalıdır (Kâşânî, 2004, 235-236). *Hediyetü’l-Fukarâ*’da Selâm, Mü’min, Fettâh, Hâfız, Râfi’, Latîf, Gafûr, Celîl, Hamîd, Tevvâb isimlerinin şerhi vasıtasıyla arifin hem Hakk’a hem de halka karşı ahlaklı olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Selâm: Kendini ayıp, yerilmiş sıfatlardan kurtarıp övülen sıfatlarla süsler ve Müslümanlara açıkça selam vererek İslam âdetlerini uygular (Şifâyî, 3b).

Latîf: Zahirini pislikten, bânını ayıplardan ve utanılacak işlerden temizleyip büyük küçük herkese iyilik etmelidir (Şifâyî, 6b).

Hamîd: Övülecek sıfatlar kazanıp kötü, yerilecek sıfatlardan kendini temizlemeye çalışmalı (Şifâyî, 9a).

3.8. Tevazu

“Alçak gönüllülük” anlamına gelen tevazu, kişinin kendini başkalarından üstün görmemesi, kendini beğenmemesi, kibir ve gurur gibi duygulara kapılmamasıdır. Böyle bir insan Hak karşısında kul olduğunu daima hatırında tutar, halk karşısında ise kibir ve gurur duygularından nefsinin arındırır (Uludağ, 2001, 350). Esmâ-yı hüsnâdan Azîm, Kavî, Metîn, Mâcid, Kâdir, Muktedir isimleri vasıtasıyla arifin Hak karşısında tevazu sahibi olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yani arif Allah’ın büyüklüğüne, gücüne, kudretine nihayet olmadığını bilir ve onun karşısında kendisinin küçük, zayıf ve aciz olduğunu düşünür.

Azîm: Kendini alçak ve küçük görüp Allah’ın büyüklüğüne nihayet olmadığını düşünmelidir (Şifâyî, 7a).

Kavî ve Metîn: Kendini aciz, zayıf, güçsüz bilip kuvvet ve kudreti Allah’tan istemelidir (Şifâyî, 9a).

Mâcid: Kendinin zelil ve hakir olduğunu anlamalı (Şifâyî, 10a).

Kâdir ve Muktedir: Gerçekte güç ve kuvvet Hak’tandır. Allah’tan başkasının güç ve kuvvete sahip olmadığını bilmeli ve kendini ve bütün mahlûkatı onun esiri görmelidir (Şifâyî, 10a).

3.9. Fütüvvet

Mertlik anlamına gelen fütüvvet tevazu mertebesinin üzerinde yer alır. Çünkü mütevazı kimse, hak sahibi olduğunu gördüğü hâlde ondan vazgeçer, kendisinde bulunan bu erdemin farkındadır ve kendinden aşağıda bulunanlardan bu erdemi gizler. Fütüvvet erbabı ise kendinde herhangi bir erdem de görmez, kendisinin hak sahibi olduğunu da düşünmez. Ahlaki bir kavram olarak fütüvvet şu durumlara işaret eder: 1- Kendinde herhangi bir hak görmediği için hem dili hem de kalbiyle düşmanlığı terk eder. 2- İnsanların hatalarını, ayıp ve kusurlarını görmez veya hatayı kendinde bulur. 3- Affedicidir, kendine karşı yapılan eziyeti görmezden gelir. 4- Kendisiyle uyumsuz kimselerle dostluk kurar ve onlara ihsanda bulunur. 5- Kendisine eziyet edenin eziyetini görmezden gelmekle kalmaz, onlara gönül hoşluğuyla ikramda bulunur. 6- Kendisine haksızlık edenlerin özürlerini canı gönülden kabul eder, hatta onları özür dileme sıkıntısına sokmaz (Kâşânî, 2004, 428-429). Rahmân, Rahîm, Gaffâr, Gafûr, Mukît, Kerîm, Vâsî, Birr, Afuvv, Tevvâb, Ra’ûf, Hâdî isimleri vasıtasıyla arifin fetâ (fütüvvet sahibi) olması gerektiğine işaret edilir.

Rahmân ve Rahîm: Gözü ve gönlü ile Hakk’a yönelir; gönlü zikre, vücudu da ibadete meşgul olur; Hakk’ın kullarına merhamet eder, mazlumu zalim elinden kurtarır ve zalimi zulümden meneder. Asilere, yoldan çıkanlara merhamet eder ve onları nasihatle doğru yola davet eder. Onlardan gelen sıkıntıya katlanır ve muhtaçların ihtiyacını görür (Şifâyî, 2b-3a).

Gaffâr: Halkın ayıplarını örter ve kötülüklerini ve ayıplarını ortaya çıkarmaya çalışmaz (Şifâyî, 4b).

Kerîm: Karşılık beklemeden halka ihsanda bulunmalı, gücü yerinde iken suçlunun suçunu görmezden gelmeli (Şifâyî, 8b).

Ra’ûf: Cümle cihan halkına şefkat, iyilik ve yardım gözüyle bakmalıdır (Şifâyî, 11a).

3.10. Teveccüh (Kasd)

Tasavvufta usul mertebelerinin ilki olan teveccüh (kasd), Allah’ın rızasını kazanmak için varlık âlemine dair her şeyden yüz çevirip tam bir yönelişle Hakk’a yönelmektir. Bu mertebede bulunan kimsenin Allah’tan başka hiçbir maksadı kalmaz ve bütün tereddütlerinden kurtulur. Üç derecesi vardır: 1- Tamamen Hakk’a yönelen ve nefsin iki cihan lezzetlerine meyletmesini engelleyen teveccüh. 2- Hak yolunda karşılaşılacak her türlü güçlüğü aşmayı sağlayan teveccüh. 3- Cehalet karanlığından ilim ve marifet nuruyla kurtularak fena makamına ulaştıran teveccüh (Tek, 2008, 171-172). Allah, Melik, Cebbâr, Mütekebbir, Kahhâr, Mübdî, Mu’îd, Muhyî, Mümîd, Kayyûm, Samed, Mâlikü’l-Mülk, Zü’l-Celâl ve’l-İkrâm, Câmî’, Mu’tî, Mâni’, Nûr, Bedî’, Bâkî isimlerinden arifin hissesi, varlık âleminde ve âlemde bulunan her şeyden yüz çevirip tam bir teveccühle Hakk’a yönelmektir.

Cebbâr ve Mütekebbir: Kendini küçük görmeli, dünya ve ahiret lezzetlerine ulaşmak için gayret göstermeyip Allah’a kavuşmaktan başka bir şey için çalışmamalıdır (Şifâyî, 4a).

Kayyûm: Allah'tan başka her şeyden i'râz edip (yüz çevirip) bütün işlerinde Allah'a özel bir şekilde ve tam olarak yönelip doğru yolda olmalı ve doğru yoldan uzak düşenleri doğru yola ulaştırmalıdır (Şifâyî, 9b).

Samed: Allah'tan başka sığınmak ve maksat görmez, Allah'tan başka kimseden bir şey istenmeyeceğini bilip bu durumu her davranışında göstermelidir (Şifâyî, 10a).

Bâkî: Allah'ı dost edinip gönlünü ondan başkasına yöneltmesin ki en sonunda onunla bâkî olup onun dışındaki şeylerden fânî olsun (Şifâyî, 12a).

3.11. Fakr

Hiçbir şeye sahip olmamak anlamına gelen fakr, insanı hakikat yolundan saptıracak şeylerden ve kesretten, alışkanlık ve heveslerin etkilerinden tamamen kurtulmaktır (Kâşânî, 2004, 437-438). Yani zahirde ve bâtında varlık âlemine dair her şeyden soyutlandıktan sonra kendini bütünüyle Hakk'a teslim etmektir. Arif kimse "Ey o insanlar, sizler Allah'a muhtaçsınız. Allah ise o, çok zengin, övgüye layıktır." ayetinin manasını bilir ve fakirliği seçer. Vehhâb, Rezzâk, Kebîr, Vâcid, Ganî, Mugnî, Vâris isimlerinin şerhinde arifin fakr yolunu seçmesi gerektiğine işaret edilir.

Kebîr: Büyüklük ve yüceliği Hakk'a mahsus bilip yokluk ve fakirliği kendi nasibi bilmeli (Şifâyî, 7b).

Ganî ve Mugnî: Allah'tan başkasını istememeli, ondan gayrısına olan ilgisini kesmeli, ondan başka ne varsa hepsinin fakir ve muhtaç olduğunu bilmeli (Şifâyî, 11b).

Vâris: Sahip olduğu şeyleri kendi malı bilmemeli, elindeki her şeyin geçici olduğunu bilmeli (Şifâyî, 12a).

3.12. Kabz u Bast

Ariflerin hâllerinden biri olan kabz darlık, sıkılma; bast da açılma, rahatlık anlamına gelir. Hakikat mertebelerine dâhil olan kabz esnasında arifin müşahede, mükâsefe ve muayenesi sınırlıdır. Aynı zamanda arifin düşünme ve idrak güçleri de kabz hâlinde işler durumda değildir. Bast hâlinde ise Hakk'ın cemal mertebesinden gelen feyizlerin kabulüne müsait rahatlık, mutluluk ve dinçlik durumunun oluşması söz konusudur (Kâşânî, 2004). Her iki durum da Allah'tan geldiği için arif, kabz hâlinde Allah'ın celalini müşahede edip sıkıntıya sabretmeli ve tövbeye yönelmelidir. Bast hâlinde de Allah'ın cemalini müşahede edip şükretmelidir. Kâbız ve Bâsıt isimlerinin şerhinde bu iki hâle dair bilgi verilir.

Kâbız ve Bâsıt: Sıkıntı hâlinde sabretmeli, bollukta şükretmeli; kabz hâlinde Allah'ın celalini, bolluk hâlinde cemalini müşahede etmelidir. Bahaeddin Nakşibendî kabz hâlinde tövbe, bast hâlinde şükredilmesini emreder, bu iki hale uymak da her anda halinden haberdar olmaktır. Derviş düşe, çok değer vermez. Çünkü düş ibadetlerin kabulüne delildir, başka bir şeye delalet etmez. Dervişe layık olan Kabz u Bast sahibi olmaya çalışmaktır. Böylece o, "Kesin olarak inananlara, yeryüzünde ve kendi içinizde Allah'ın varlığına nice deliller vardır; görmez misiniz?" (Zariyat 51/21) sırrına vâkıf olur. "O, öğüt almak isteyen ve çok şükredici olmayı dileyen kimseler için geceyi ve gündüzü birbiri ardınca getirendir." (Furkan 25/62) ayeti bu iki hale (kabz u bast) işaret eder. Göğsün daralıp açılmasını ondan bilmek gerekir (Şifâyî, 5b).

3.13. Tevhit

Hakikat mertebelerinin sonunda bulunan tevhit, "birlemek, Allah'ın birliğine inanmak" anlamlarına gelir. Tasavvufi mertebelerin en üstünde bulunan tevhit, halkın tevhidi, seçkinlerin tevhidi ve seçkinlerin seçkinlerinin tevhidi olmak üzere üç şekilde ele alınır: Halkın tevhidi, Allah'tan başka bir ilah olmadığına şahitlik etmek; seçkinlerin tevhidi Hak'tan başkasını görmemek; seçkinlerin seçkinlerinin tevhidi gerçek birliği idrak etmek ve zattan başkasını görmemektir (Kâşânî, 2004, 166-167). *Hediyetü'l-Fukarâ'* da da buna benzer bir şekilde tevhid taklidî, burhânî ve şühûdî olmak üzere üç merteye olarak değerlendirilir. Avama mahsus olan taklidî tevhit, Allah'ın varlığına ve birliğine inanıp bunun dile getirildiği iman, inanç mertebesidir. Seçkinlere mahsus olan burhânî tevhit, her şeyin varlığının Allah'a bağlı olduğunu bilmek ve Allah'tan başka hiçbir şeyin bulunmadığını idrak etmektir. Ariflere mahsus olan şühûdî tevhit de kendinden geçen arifin eşyayı görmekten kurtulup yalnızca Hakk'ı müşahede etmesidir (Uludağ, 2001, 353). Esmâ-yı hüsnâdan Vâhid, Ehad, Evvel, Âhir, Zâhir, Bâtın isimleriyle tevhit mertebelerine işaret edilir.

Vâhid ve Ehad: Bu isimler taklidî, burhânî ve şühûdî tevhit mertebelerine işaret eder (Şifâyî, 10a).

Evvel ve Âhir: Bütün varlığın beka ve fenasını Allah'la görmeli ve bilmelidir (Şifâyî, 10b).

Zâhir ve Bâtın: Cümle varlıkta Hakk'ın varlığının delillerini görmeli, cümle varlığının var olmasının onunla olduğunu bilmeli (Şifâyî, 10b).

SONUÇ

Hediyetü'l-Fukarâ, Farsça yazılan iki esmâ-yı hüsnâ şerhinin Derviş Muhammed Şifâyî tarafından yapılan tercümesidir. Eldeki eserden anlaşıldığı kadarıyla Şifâyî, Farsça eserleri tarikat erbabının faydalanması için arife yönelik nasihatlerle genişleterek tercüme etmiştir. Eserde öncelikle Allah'ın ismi ve anlamı verilmiş, daha sonra da halkın ve ulemanın bu isimden ne anlaması gerektiği üzerinde durulmuş, son olarak da söz konusu isimden arifin alacağı hisse aktarılmıştır. Biz de bu tasniften hareketle *Hediyetü'l-Fukarâ* dan halkın, ulemanın ve arifin alacağı hisseleri tespit etmeye çalıştık. Buna göre elde edilen sonuçları üç madde hâlinde vermek mümkündür:

1. Esmâ-yı hüsnâ zikrinden halkın alacağı hisseler genel itibarıyla günlük hayatta karşılaşılan sorunların çözümüne yöneliktir. Bu sorunlardan kurtulmak isteyen halkın hangi ismi, ne zaman ve ne kadar zikretmesi gerektiği ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Söz konusu sorunlar "*Fakirlikten kurtulma, Hastalıklara Şifa Bulma, Düşmandan Kurtulma, Çocuk Sahibi Olma*" başlıkları altında toplanmış ve önerilen çözümlere dair örnekler verilmiştir. Fakat buradaki esas nokta, sorunlar ve bunlara yönelik çözümler değil, halkı dille ve kalple Allah'ı zikretmeye alıştırmaktır. Çünkü dille yapılan zikir vasıtasıyla Allah sevgisi insanların kalbine yerleşecek ve böylece insanlar "*Onlar ki Allah'ı ayakta, oturarak ve yanları üstü zikrederler.*" (Âl-i İmran 3/191) ayetinin mazharı olacaktır.

2. Âlimlerin esmâ-yı hüsnâ zikrinden alacağı hisse "*Ben yerime ve göğüme sığmadım; velakin mümin kulumun kalbine sığdım.*" sözünde bildirildiği gibi, gönle Hakk'ın tecelli yeri olacak vasıfları kazandırmaktır. Bu sayede alim, varlık âleminden yani suretten yüz çevirecek, sülûk yoluna girip önüne çıkan engelleri aşarak tasavvuf yolunda ilerleyecektir. Bu yolda yakaza, tövbe, sabır, ahlak, fakr, muhabbet, bast mertebelerine ulaşarak gönlünü maddî âleme ait kirlere, şehvetlerden, nefsin kötülüklerinden kurtaracak ve kâmil bir insan olmak için çalışacaktır. Böylece maddeden manaya, zahirden bâtına, suretten sîrete yol bulacak ve marifet nuruna nail olacaktır.

3. Arifin esmâ-yı hüsnâ zikrinden elde edeceği hisse, Allah'ın marifetine kavuşmaktır. Bunun için öncelikle bildiğiyle amel etmeye takat getirmeli ve Allah'ın her isminin gereğine göre hareket etmelidir. Böylece muhasebe, riyazet, riayet, sabır, rıza, şükür, ahlak, tevazu, fütüvvet, teveccüh, fakr, kabz u bast mertebelerini geçip tevhide ulaşmak arife müyesser olacaktır. Bu yolda beşerî ilgilere ve bütün olumsuz sıfatlarından kurtularak Allah'ın ahlakıyla ahlaklanacaktır. Sonuç olarak bildiğiyle amel etmeye tahammül gösteren arif, her isimden bir hisse alacak ve ledünnî ilmin mazharı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdülkerim Kuşeyrî (2012). *Kuşeyrî Risâlesi*. (Çev.: Dilaver Selvi), İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Abdürrezzak Kâşânî (2004). *Tasavvuf Sözlüğü*. (Çev.: Ekrem Demirli), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Aboeazz, Toka İbrahim (2017). *Arap ve Türk Edebiyatında Manzum Esmâ-i Hüsnâlar ve İbrâhîm Nûreddîn Efendi'nin "Ferâ'idü'l-Le'âlî" Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bahadır, Tuba (2017). *Dervîş Muhammed Şifâyî Mevlevî Hediyetü'l-Fukarâ (Esmâü'l-Hüsnâ)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Bilgiç, Gökhan (2019). *Dervîş Muhammed Şifâyî, Şerh-i Şebistân-ı Hayâl (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Dervîş Muhammed Şifâyî (1072 (1661/1662)). *Hediyetü'l-Fukarâ*. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv Numarası: 06MilYzA6026/1, 1-25. varaklar.
- Devellioğlu, Ferit (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ebü Tâlib El-Mekkî (2011). *Kûtu'l-Kulûb (Kalplerin Azığı)*. (Cilt 2), (Çev.: Yakup Çiçek-Dilaver Selvi). İstanbul: Semerkand.
- İmam Nevevî (2008). *Riyâzü's-Sâlihîn* (Cilt 1-2). (Çev.: Yaşar Kandemir-Raşit Küçük vd.). İstanbul: Erkam Yayınları.
- Kadı Beydavî (2011). *Beydavî Tefsiri (Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil)*. (Cilt 1-5), (Çev.: Abdülvehhab Öztürk). İstanbul: Kahraman Yayınları.

- Karagöz, İsmail-Fikret Karaman vd. (2015). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Konuk, Ahmet Avni (2008). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (Cilt 4). (Haz.: Osman Türer, Mustafa Tahralı, Sâfi Arpaguş), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kuzubaş, Muhammet (2019). Fahreddin Rûmî'nin Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, C. 12, S. 68, s. 241-261.
- Mutçalı, Serdar (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Özdemir, Mehmet (2016). *Derûiş Muhammed Şifâyî Mesnevî Şerhi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Öztürk, Ali (2019). İslâmî Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ. *İslâmî İlimler Dergisi*. C. 14, S. 2, s. 27-42.
- Sarı, Mevlüt (1982). *Arapça-Türkçe Lügat (El-Mevârid)*. İstanbul: İpek Yayınları.
- Şahin, Abdullah (2001). Edebî Bir Tür Olarak Klasik Edebiyatımızda Esmâ-i Hüsnâ'lar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 16, s. 49-57.
- Tâhirü'l-Mevlevî (2005). *Nisâbü'l-Mevlevî Tercümesi*. (Haz.: Yakup Şafak-İbrahim Kunt), Konya: Tekin Kitabevi.
- Tek, Abdurrezzak (2008). *Tasavvufî Mertebeler -Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî Örneği-*. İstanbul: Emin Yayınları.
- Topaloğlu, Bekir (1995). Esmâ-i Hüsnâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 404-418.
- TDK (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, Süleyman (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ünal, Mehmet (2014). Ali Geylânî'nin Kaleminden Farsça Esmâü'l-Hüsnâ. *Tarih Okulu Dergisi*, S. 20, s. 185-214.
- Yılmaz, Ali (1998). Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsâ-yı Saruhânî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, 1-34.